

KOVÁCS ADORJÁN

Egy Petőfi-fordítás (*Nagybátyám és ipam*) ismeretlen eredetijének azonosítása

Petőfi Sándor *Nagybátyám és ipam* című fordítása 1844 szeptemberében látott napvilágot a *Pesti Divatlap*-ban, amelynek Petőfi segédszerkesztője volt.¹ A szöveg a kritikai kiadás VI. kötetében található,² a jegyzetekben meg van adva a szöveg pontos megjelenési helye is.³ Szintén itt olvassuk, Havas Adolf idézett feltevése mellett, aki az eredeti szerzőjeként „a huszas vagy harminczas évek valamely jelentéktelen novellistáj[ára] (Herlossohn?)”⁴ azaz Georg Karl Reginald Herloßsohnra gondolt: „A fordítás eredetijét [...] nem ismerjük.”

A 2022-ben megjelent *Petőfi Sándor próza- és drámafordításai* című népszerű és ma mértékadó kiadásban a szerkesztők, Szalisznyó Lilla és Zentai Mária azt írják a jegyzetekben⁵ a fordításról: „a Petőfi-kutatás nem tudta azonosítani az eredetijét.” Azt azonban biztosnak veszik a szöveg cselekményének időhasználatából következően, hogy „kortárs szerző művéről van szó”⁶

Az eredeti mű: *Mein Oheim und mein Schwiegervater*. A szerzője Gustav vom See. E név a porosz tisztviselő Gustav Karl Otto von Struensee (1803–1875) írói álneve. Az elbeszélés 1844. február 4. hetében jelent meg az *Europa – Chronik der gebildeten Welt* című hetilapban.⁷ Az azonosítás három tényezőn múlt: 1. a zürichi központi könyvtár 2024. március 26-ikán az *Europa* negyedévfolyam-kötetét digitalizálta; 2. az Ngram keresőprogram ismerete; 3. a magyar cím régies németességgel való fordítása, azaz nem „Mein Onkel und...”, hanem „Mein Oheim und...”⁸

¹ *Nagybátyám és ipam (Német novella)*, Pesti Divatlap, 1844, 12. sz. (őszelő 3. hetében), 357–366. – 13. sz. (őszelő 4. hetében), 388–395. A szerző sehol nem volt feltüntetve, a második folytatás végén olvasható: Petőfi. A költő szerkesztői munkájáról összefoglalóan (ezt a fordítást egyébként nem említve): FEKETE Sándor, *Petőfi, a segédszerkesztő*, Bp., Akadémiai, 1958 (Irodalomtörténeti füzetek, 20).

² PETŐFI Sándor *Prózafordításai: Kritikai kiadás*, s. a. r. V. NYILASSY Vilma, KISS József, Bp., Akadémiai, 1956 (Petőfi Sándor Összes Művei, VI.), 420–439. [A továbbiakban: PSÖM VI]

³ PSÖM VI. 479.

⁴ PETŐFI Sándor *Összes művei: Vegyes művek II.*, életrajzi bevezetéssel ellátta JÓKAI Mór, s. a. r. HAVAS Adolf, Bp., Athenaeum, 1895, 492.

⁵ PETŐFI Sándor *Próza- és drámafordításai*, s. a. r. SZALISZNYÓ Lilla, ZENTAI Mária, Bp., Osiris, 2022 (Osiris klasszikusok), 573.

⁶ *Uo.*

⁷ Gustav vom SEE, *Mein Oheim und mein Schwiegervater*, Europa: Chronik der gebildeten Welt, in Verbindung mit mehreren Gelehrten und Künstlern herausgegeben von August LEWALD, 1844, Erster Band (Unter Verantwortlichkeit der Verlagshandlung), Karlsruhe und Baden, Druck und Verlag des Artistischen Instituts, F. Gutsch & Rupp, 385–403.

⁸ Köszönöm Roland Reuß heidelbergi germanista professzornak segítő utalásait.

Az *Europa* hetilap nagyon neves kiadvány volt. Éppen 1844-ben változtatta meg publikálási politikáját, és hosszabb irodalmi szövegeket kezdett közölni.⁹ Már ez év első felében olyan ismert szerzők, mint Thackeray, Auerbach és Herwegh publikáltak benne. Az alig féléves hézag, amely az eredeti és a magyar fordítás megjelenése között eltelt – ha figyelembe vesszük a fordításra szükséges időt is – mutatja, hogy a *Pesti Divatlap* szerkesztősége (Vahot Imre és Petőfi) „minél frissebb anyago[t]”¹⁰ akart nyújtani a magyar olvasóknak.

Ebben az összefüggésben még érdekes, hogy Vahot és/vagy Petőfi abban az időszakban, amely alatt az utóbbi segédszerkesztő volt, valószínűleg csak német forrásokból választotta ki a fordításra szánt prózai anyagot,¹¹ amelynek eredetije három esetben francia (Sue, de Kock, Dumas père) és egyszer – az itt bemutatott esetben – német szöveg volt, de ez utóbbi szöveget nem könyvből, hanem egy lapból vették át. Különben az *Europa* hetilap később Arany János egyik legfontosabb forrása lett, amikor a *Szépirodalmi Figyelő* szerkesztőjeként maga is anyagra szorult az 1860-as években. Ezt az új kritikai kiadás adott kötete jól dokumentálja.¹²

Gustav vom See (Gustav Karl Otto von Struensee) jogász volt, és sokáig porosz állami szolgálatban dolgozott. Mint parlamenti képviselő a liberális párthoz tartozott. Vom See akkortájt nevezetes és sikeres író volt, több regényt és elbeszélést írt, költeményeket is; még a 19. század végén az *Allgemeine Deutsche Biographie* című, nagy életrajzgyűjteményben azt írták róla, „dicséretes helyet [foglal el] a 19. századi német regényirodalomban” („rühmlicher Platz in der deutschen Romanliteratur des 19. Jahrhunderts”);¹³ ma inkább az igényesebb szórakoztató irodalomhoz számítják, ha egyáltalán emlékeznek rá. Havas Adolfnak 1895-ben mindenesetre nem volt igazsága. A szóban forgó elbeszélés esetén az azonosított megjelenési hely az első kiadás lehetett, mert vom See 1843-ban megjelent első novelláskötete, az *Aus dem Leben*¹⁴ nem tartalmazta a szöveget, a szerző 1847-ben vette fel azt a következő, *Rheinische Novellen* című novelláskötetébe.¹⁵

Mióta Gyulai Pál másodszor adta ki Petőfi *Nagybátyám és ipam* című fordítását 1863-ban,¹⁶ a Petőfi-kutatás nem tisztázta a szöveg eredetijének kérdését. Így most egy több mint százhatvan éves probléma oldódott meg.

⁹ *Nachwort von der Verlagshandlung*, Europa: Chronik der gebildeten Welt, 1844, Erster Band, 16–19. Itt: 16.

¹⁰ PETŐFI, *Próza- és drámafordításai...*, i. m., 572.

¹¹ Lásd PSÖM VI. 475–480.

¹² Lásd ARANY János, *Lapszéli jegyzetek I.: Folyóiratok I.*, s. a. r. HÁSZ-FEHÉR Katalin, Bp., Universitas – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2016 (Arany János Munkái).

¹³ Ernst JEEP, *Struensee, Gustav von = Allgemeine Deutsche Biographie*, XXXVI, Leipzig, Duncker & Humblot, 1893, 645–647. Itt: 646.

¹⁴ Gustav VOM SEE, *Aus dem Leben: Novellen und Erzählungen*, Leipzig, Wienbrack, 1843.

¹⁵ Gustav VOM SEE, *Rheinische Novellen*, Leipzig, Wienbrack, 1847, 155–208.

¹⁶ PETŐFI Sándor *Vegyes művei: 1838–1849*, I, s. a. r. GYULAI Pál, Pest, Pfeifer, 1863, 145–192.